

РЕЛИГИЈЕ У СВЕТУ

ПРИРЕДИЛИ И ПРЕДГОВОР НАПИСАЛИ

Драгољуб Б. Ђорђевић

Предраг Стајић

РЕЛИГИЈЕ У СВЕТУ
Тематски зборник водећег националног значаја
Прво издање

Издавачи
Прометеј, Нови Сад
Лесковачки културни центар, Лесковац

За издаваче
Зоран Колунџија
Тамара Гојковић

Уредници
Зоран Колунџија
Предраг Стајић

Рецензенти
Иван Цвитковић
Зорица Кубурић
Весна Трифуновић

Дизајн корица
Владимир Прокопић

*Лектура, коректура,
припрема и штампа*
ПРОМЕТЕЈ, Нови Сад

ISBN 978-86-515-0609-6 (Прометеј)

Тираж
500

Припремљено у оквиру пројекта *Одрживости идентитета Срба и националних мањина у пограничним околностима источне и југоисточне Србије* (179013), који се изводи на Универзитету у Нишу – Машинском факултету, а финансира га Министарство за науку и технолошки развој РС.

РЕЛИГИЈЕ У СВЕТУ

ПРИРЕДИЛИ И ПРЕДГОВОР НАПИСАЛИ

Драгољуб Б. Ђорђевић

Предраг Стајић

Прометеј • Лесковачки културни центар

Нови Сад • Лесковац

2011.

САДРЖАЈ

РЕЛИГИЈЕ У СВЕТУ

ПРЕДГОВОР

О РЕЛИГИЈАМА У СВЕТУ

(Драгољуб Б. Ђорђевић, Предраг Стајић) 7

ХИНДУИЗАМ И САВРЕМЕНА ИНДИЈА (Г. Арсић) 27

БУДИЗАМ ОД ИНДИЈЕ ДО КИНЕ: ФИЛОЗОФИЈА ИЛИ
РЕЛИГИЈА (Р. Пушић) 49

ЈЕВРЕЈСКА РЕЛИГИЈА: ЧВРСТ САВЕЗ БОГА И НАРОДА
(И. Асиел) 71

КАКО ЈЕ НАСТАЛО ХРИШЋАНСТВО: ПРВА ЧЕТИРИ ВЕКА
(М. Вукомановић) 93

ДАОИЗАМ И КОНФУЦИЈАНИЗАМ: ДВЕ КИНЕСКЕ ПРИЧЕ
(Р. Пушић) 113

ИСЛАМ ИЗМЕЂУ ДОГМЕ И ЗБИЉЕ: ФУНДАМЕНТАЛИЗАМ И
ВЕХАБИЗАМ, ЏИХАД И ТЕРОРИЗАМ (М. Јевтић) 135

ПРОТЕСТАНТИЗАЦИЈА СРБИЈЕ: СЛУЧАЈ ЛЕСКОВЦА И
ЈУЖНЕ СРБИЈЕ (Д. Тодоровић) 161

ЈЕДИНСТВО СВИХ ХРИШЋАНА: РИМОКАТОЛИЧАНСТВО,
ДИЈАЛОГ И ЕКУМЕНИЗАМ (А. Копиловић) 185

КАКО СЕ ВЕРУЈУЋИ ЉУДИ ОРГАНИЗУЈУ: ОД КУЛТА ДО
ЦРКВЕ (Д. Б. Ђорђевић) 203

ВЕРА У ПОСТМОДЕРНОМ И ПОСТСЕКУЛАРНОМ СВЕТУ
(Р. Биговић) 229

ИЗАБРАНА КЊИЖЕВНОСТ О РЕЛИГИЈАМА У СВЕТУ
(Д. Б. Ђорђевић) 249

О ПИСЦИМА (Д. Б. Ђорђевић) 263

ИМЕНСКИ РЕГИСТАР (Д. Б. Ђорђевић) 267

С О Н Т Е Н Т С 273

Драгољуб Б. Ђорђевић
Предраг Стајић

ПРЕДГОВОР О РЕЛИГИЈАМА У СВЕТУ*

Серијал Религије света. Време настајања тематског зборника водећег националног значаја – *Религије у свету* – протекло се у три календарске године, у 2009, 2010. и 2011. Шта је узрок томе? То ћемо потанко разјаснити на уводним страницама, тиме и осветлити врлине и мане издања, које читаоци држе на свом читалачком асталу.

Окосница свега је серија од десет трибина „Религије света: прошлост – садашњост – будућност”, одржаних у зиму и пролеће истекле године у Лесковачком културном центру. Књига је директни резултат серијала.

Предраг Стајић, један од приређивача, уредник издавачког програма у тој престижној лесковачкој установи, дошао је на идеју о организовању репрезентативног трибинског програма посвећеног религијама света. Дошло је време да се шири јавност југа Србије, првенствено *православној* background-а (осим преовлађујућег муслиманског становништва у Бујановцу и Прешеву), недовољно упозната ни са религијом (исламом) и вероисповестима (римокатоличком и протестантском) комшија из улице, села, варошице и града, а камоли са религијском културом тако удаљених крајева, примера ради, попут Кине и Индије, Сједињених Држава и Израела.

* Припремљено у оквиру пројекта *Одрживост и идентитет Срба и националних мањина у пограничним околностима источне и југоисточне Србије* (179013), који се изводи на Универзитету у Нишу – Машински факултет, а финансира га Министарство за науку и технолошки развој РС.

Невоља је у томе што Србији *мањакају* истински зналци тога света. И носилац оригиналне замисли суочио се са неколиким тешкоћама: како осмислити програм, доћи до уважених стручњака, приволети их на сарадњу и, напослетку, не и по важности, извести зацртани план. На предлог Драгана Жунића¹, Стајић је почетком 2009. позвао на сарадњу, сада другог приређивача, Драгољуба Б. Ђорђевића, социолога религије, који има двадесетогодишње искуство у оваквим стварима, посебно у зборничком раду (1991, 1994, 1997, 2005, 2007; Ђорђевић и Јовановић, 2010). Он је осмислио теме и одредио предаваче, обезбедио учеснике и водио трибине. Оне су, узгред казано, биле изненађујуће добро посећене; по неподељеном мњењу публике сâм серијал је био културни догађај на „јужној прузи”.

Књига Религије у свету. Нама *недостјају* и одговарајуће публикације о религијама света уопште. У Другој Југославији, тачније при њеном крају, појавило се неколико значајних и сада незаобилазних књига – *Уџоредна релиџија* (Београд, 1978), *Релиџије свијетџа* (Загреб, 1987), *Енциклопедџија живих релиџија* (Београд, 1990), *Истџорија релиџије истџока и зайага* (Београд, 1990) – у Трећој само једна (*Водич кроз свейске релиџије*, Београд, 1996), такође и у данашњој земљи (*Релиџије свейџа*, Београд, 2009)².³ Нешто је богатија литература о појединим светским и националним, раним, ста-

¹ Редовни професор Универзитета у Нишу – Факултет уметности.

² Књигу је препоручио читатељству Драгољуб Б. Ђорђевић.

³ У Хрватској настављају са редовним штампањем таквих издања. (Видети последње – Smith, Huston 2010. *Svjetske religije*. Zagreb: Znanje – које заказује у представљању православља.) Такође и у БиХ (Cvitković, 2002, Hafizović i dr., 2008).

ријим и савременим религијама (видети поглавље *Изабрана књижевности о религијама у свету*).

Инсуфицијенција темељног штива о религијама света охрабрила нас је да сакупимо материјал и изнесемо га на видело. Ослонивши се на одржана предавања, он следи живу реч, прилагођен је просечном (слушаоцу) читаоцу који има мало или никакво знање о сакралном, али никада не спада испод границе прихватљиве научне и богословске коректности; јесте намењен множини, но не и популистички. Поглавито добија на вредности својеврсним додатком, тј. питањима и одговорима који иду иза сваког поглавља. Публикација сигурно није „катедрала знања”, како се Милан Вукомановић виспрено изразио у осврту на двотомну *Религију*⁴ Ђуре Шушњића, но јесте ретка због необичне замисли, садржине и резултата.

Књига је уистину склопљена из *две* тематске целине: у првој се излажу историјске и социолошке, филозофске и богословске околности настанка и учвршћивања, раста и садашњег стања кључних религија света – хиндуизма, будизма, јудаизма⁵, хришћанства, даоизма, конфуцијанства и ислама – поређаних по времену јављања, у другој указује на актуелна дешавања у верском пољу и међусобним односима религијских учесника (дијалог и толеранција, екуменизам, протестантизам и мањине, култови и секте, деноминације и цркве, постмодернизам и постсекуларизам). Зато је дошло до промене у називу – не „Религије света”, већ „Религије у свету” – јер изговорено слово далеко више се односи на положај вера у свету, сâм Свет, него на религије по себи. Ево списка поглавља: I. *Хиндуизам и савремена Индија*; II. *Будизам од Ин-*

⁴ Књигу је рецензирао Д. Б. Ђорђевић.

⁵ Исправније: јеврејска религија.

дије до Кине: филозофија или религија; III. Јеврејска религија: чврсти савез Боја и народа; IV. Како је настало хришћанство: прва четири века; V. Даоизам и конфуцијанизам: две кинеске приче; VI. Ислам између дојме и збиље: фундаментализам и вехабизам, шихад и тероризам; VII. Пројектантска Србије: случај Лесковца и јужне Србије; VIII. Јединство свих хришћана: римокаћоличанство, дијалоги и екуменизам; IX. Како се верујући људи организују: од култе до цркве; и X. Вера у постмодерном и постсекуларном свету.

Поглавље I. Хиндуизам и савремена Индија, писца Горана Арсића, читаоцу разоткрива срж хиндуизма у виду својеврсног приближавања Индији кроз језик, „који је слика стварности преко које нам се Истина открива” (стр. 21), преко религије и уметности, науке и вештине, обичаја и традиције, свег живота, и то с тачке посматрача. Богослов Арсић упућује на један од најлепших савета у санскриту – да будемо на одговарајућем растојању од нечега што гледамо и о чему размишљамо, да будемо у равнотежном положају (*самадхи*). Ова мисао само се надовезује на старо санскритско правило: *Неограничена је, доиста, наука о језику, а ипак крајак боравак на земљи и бројне пререкле. Суштинину зашто треба узети, одбацивши споредно, као што лабуд млеко издваја из воде* (стр. 22). Аутор истиче да је за упознавање хиндуизма и савремене Индије потребно једно мирно приближавање, с поштовањем и искрено, и посматрање Индије као целине. Јер уколико се неки део издвоји из те целине, онда он постаје опасан: онда то буде нека деструктивна прича у виду секте, или неке лажне духовности.⁶

⁶ Оштру критику тога из православног погледа имамо у књизи Владимира Димитријевића (прир.) *Стаклене очи Индије: православље и духовност*

Мање се зна да у Срба одавно постоји интересовање за ту голему земљу. Још је крајем 19. века владика Платон Атанацковић са одушевљењем писао о сродности између санскрита и српског језика: „Не мора ли се заиста човек дивити толиком језика нашега са санскритским сродству?”; а епископ Данило Крстић, у другој половини 20, учио санскрит код професора Радмила Стојановића. Ипак је, подсећа Арсић, Николај Велимировић (1996) био најодушевљенији Индијом, дуго се њоме бавио и у *Индијским њисмима*, прилично некритички, упоређивао са Србијом: „Ми Срби смо један део велике Индије. Судба нас је одвојила од Индије још пре Христовог рођења и упутила преко Европе и предње Азије на Балкан. Но, одвојени физички, ми се никад нисмо одвојили духовно од своје прапостојбине Индије. Санскритске речи, па обичаји, мистика, легенде, пословице, народне бајалице, фантастичне приче о људима који се у змије и друге животиње претварају – све је то код нас Срба сачувано у несравњено већој мери него код осталих индоевропских народа. „

Не занемарујемо ни податак да се занимање за *Бхарати* – Индијци тако зову своју земљу – обнавља и због доказане истине да је она *њостојбина* Рома. Они су код нас на незауостављивом путу од скривене и потиснуте мањине к заједници у успону, према томе и у трагању за индијским коренима и културним идентитетом (гготанірен).⁷ *Бхарати* нам је све занимљивија и због зачуђујуће убрзаног економског развоја, у чему постојано прати од себе већу и просперитетнију Кину.

далекој исїока, 1997. Уравнотежени став из угла социологије религије налазимо у студији Ајлине Баркер *Нови релиїозни њокреїи*, 2004.

⁷ Детаљније у монографији Д. Б. Ђорђевића *На коњу са лайїоїом у бисаїама: увод у ромолошке сїудїје*, 2010.

Индонолог Арсић упозорава на, наизглед непремостиву, тешкоћу рационалног и прецизног одређења хиндуизма, односно дефинисања на уобичајен западњачки начи⁸ (“Имате чињеницу да је хиндуизам, с обзиром на то да је тешко да га било ко одреди, ограничи, дефинише, нешто што подразумева: религију, обичаје, разне струје, разне нијансе, разне правце и било би лепо да поменемо два Индијца, пошто су и они имали проблем са тиме како да објасне људима, који нису Индијци, шта је то хиндуизам [стр. 31]. „) и ту се позива на, кога би другог до Џавахарлала Нехруа (*Nehru*) – „Требало би да се много путује кроз простор и време да би се разумело шта је то хиндуизам” – и Мохандаса (Махатму) Гандија (*Gandhi*): „Хиндуизам је труд и покушај да се увиди истина, и да се ослободи илузије, и да се човек ослободи разних обмана и лажи. “Упркос изузетној сложености (“Данашњи хиндуизам – делимично зато што нема једног оснивача, једну свету књигу, хијерархију или учење – развио се у богату плуралистичку религиозну културу с великом разноврсношћу обичаја, облика обожавања, богова и богиња, теологија, филозофија, прича, уметности и музике [King, 2009:146].”), индијска религија задржава јединствену обједињавајућу нит⁹ кроз појмљиву једино хиндуистима.

Ма како да га разумемо, хиндуизам, та најстарија „жива” верска традиција, *ипрећа* по бројности религија света, одмах иза хришћанства и ислама – 15% екумене је насељено хиндуистима – највише распрострањена у Непалу (89%

⁸ За добар пример видети у *Речнику религијских појмова* Ивана Цвитковића (2009:447-449).

⁹ Чини се да су је ухватили Кристофер Партриџ (Partridge) уредник и писци књиге *Религије света* (2009).

становништва) и Индији (79%), лагано се шири на Запад захваљујући хиндуистичкој дијаспори.

Поглавље II. Будизам од Индије до Кине: филозофија или религија, аутора Радосава Пушића, отвара и наравно не затвара интригантну тему: да ли је будизам филозофија или религија?! – питање које већ век-два окупира виђене западне зналице учења пониклог у Индији, сада планетарно раширеног. Коначног одговора, правилно сугерише филозоф Пушић, нема: верници будизма се напросто препуштају вери; они други сматрају да је будизам филозофија, која подразумева улазак у самосвојни будистички космос. Писац истиче поруку, коју је Буда упутио следбеницима „Саветујем вам о, калуђери, да на сопственом језику учите оно што Буда подучава”, истовремено се питајући како протумачити израз „на сопственом језику”. Нудећи солуцију да то значи да свако од нас мора у себи и за себе на то одговорити и коначно проговорити својим сопственим језиком, без обзира на цивилизацијску припадност, Пушић открива да у свету „*да*”, „*не*”, „*и да и не*” – „*ни да ни не*” (*средњи йуи*) једино можемо рачунати на сопствено кретање, и на то да смо у сваком тренутку сами са собом.” Оно што је ваше, и оно што једино имате, налази се у вама, оно из ваше нутрине једино може изаћи. Речи можда могу да потакну, неке идеје могу бити провокативне, али ни речи ни идеје нису битне, битно је оно што чинимо (стр. 59).”

Било како да јесте, будизам је *четврћи* религија по бројности: следи га око 6% светског становништва. Социолошки посматрано (Цвитковић, 2009:73–74), његов значај се огледа у: а) одбацивању кастинског система; б) изједначавању жена и мушкараца (успоставом женских манастира); в)

једнакости могућности спасења за све људе, г) доступношћу образовних центара без обзира на кастинско порекло, узраст и пол; д) заступању хуманизма; ђ) развоју културе; и е) на претку науке.

Поглавље III. Јеврејска религија: чврсти савез Боја и народа, рабина Исака Асиела, развија причу о Аврамовом уласку у савез са Богом. Аврам беспоговорно верује Творцу, међутим, када му Творац каже, да ће његово поколење бити странац у другој земљи, да ће робовати другом народу, четристо година и да ће одатле изаћи, Аврам се одједном уплашио. Многи библијски коментатори су приметили, да Аврам, који је потпуно био предат Творцу, одједном има осећање страха. Објашњење рабиново је следеће: Аврам није схватао природу савеза. Савез није исто што и уговор. Уговор може да се раскине уколико се једна од страна не придржава уговорених обавеза, али савез, оног тренутка када је склопљен, без обзира на све је обавезујући за обе стране. Суштина Асиеловог текста је да се види идеја савеза, како се то одиграло, и давање таблица закона. Да се види која је ту дубока симболика, и шта то нама, данас говори у двадесет и првом веку: Шта народ израелски добија у пустињи? Добија таблице Закона, читај – устав. Да бисте добили устав, да бисте се сложили око устава, морате да имате национално јединство. То значи да множина и једнина имају функцију националног уједињења, обједињења, јер оно што треба да се прими то су таблице закона, које ће бити обавезујуће за све, а не само за једну групацију – тиме се добија јединство народа – једнина. Природа Савеза између Бога и народа огледа се, према Асиелу, у томе да то није

историјска категорија, него је реч о вечном Савезу, баш као што је речено: „Савез који с тобом склапам је вечан.”

Поглавље IV. *Како је настало хришћанство: прва четири века*; религиолога Милана Вукомановића, који из перспективе *интердисциплинарне* анализе, узимајући у обзир историју саме религије, археолошке налазе и посматрајући Библију и друге текстове као списе који имају и нетеолошки, историјски, филозофски или пак књижевни значај, настоји да почетке хришћанства стави у контекст времена настајања. Аутор истиче да је хришћанство у прва четири века трпело разнолике утицаје: „Ту смо могли да видимо колико су различите апостолске традиције међусобно биле конкурентне, колико су тумачења одређених догађаја и теолошких поставки била различита, али је ту било довољно простора и за један аутентични плурализам (стр. 102)”. Ова тумачења, спорења и међусобна неслагања, која постоје још у темељима хришћанства, довела су касније до подела – *схизма*, (расколи, шизма), од којих су најболније деобе на тзв. источно (православно) и западно (римокатоличко) хришћанство у 11, те најзад издвајање од Ватикана протестантске конфесије у 16. веку.

У прва четири века, беспоговорно пресудна за учвршћивање хришћанства као светске религије, Вукомановић истиче три главне фигуре које су томе допринеле, подвлачи значај *Исуса Христ*а, *апостола Павла* и *Константина Великог* (Renan, 1991; Ozimić i dr. 2011). Дабоме да се то не оспорава Исусу, јер се и савремене, а многобројне, хришћанске цркве, деноминације и секте једино слажу око тога да је он њихов *оснивач* – сви му то признају – премда нису јединствене ни око чега другог.”Без Исуса из Назарета дефини-

тивно нема хришћанства, али, стриктно говорећи, то још увек није хришћанство за његова живота (стр. 97). “Тек активизмом једног *iprojovednika*, апостола Павла, оно излази из уског круга и простире ван Палестине, шири се у Коринт, Ефес, Атину, Рим и Александрију.

А да не беше 313. *Миланској едикта* цара Константина, чија се годишњица увелико спрема, и признавања хришћанства за равноправну веру у Римском царству, питање је како би се даље одвијала историја религија и дотад познате екумене. Треба знати – што ће зачудити множину, која се не окупира религијом и не мора поседовати такву информацију – да онај, који је хришћанство учинио пуноправном религијом, није проглашен за *свеца* у Римокатоличкој цркви (јесте у православним).

Поглавље V. Даоизам и конфуцијанизам: две кинеске *ipриче*, синолога Радосава Пушића, говори о два главна правца кинеског мишљења: даоизму и конфуцијанизму. Даоизам је настао *сабирањем* доприноса народâ који су живели на територији Кине, у раздобљу од 4. века п. н. е. до 2. века н. е.; у себи обухвата различита умећа: умећа шамана, алхемичара, филозофије различитих школа мишљења, итд., која су у том периоду кинеске историје била актуелна. Конфуцијанизам многи не сврставају у религију, у најбољем случају именују га као „религија здравог разума”, ако је тако нешто уопште могуће. („Ни конфучијанизам ни таоизам нису као, на пример, јудаизам, хришћанство или ислам – монотеистичке религије, које обожавају само Бога. Нарочито је конфучијанизам постао религија без икаквих дубоких спекулација о природи и улози Бога. Због тога се често није ни сматрао религијом. Јасно је, међутим, да конфучијанизам *јесте*

религија и да је био доминантна традиција старе Кине.” – Bertroung, 2009:394)

У темељу те „религије” стоји животни идеал Кинеза, а то је љубав према човеку, или оно што се данас назива хуманистички идеал. „За Кинезе крајњи циљ живота није живот након смрти. Идеја да живимо зато да бисмо умрли, па онда да живимо у не знам каквом оностраном свету, за Кинезе јесте потпуно бесмислена. Ни будистичка нирвана, ако се схвати као нешто онострано и ван животних међа, ни хришћанство са причом да нас у рају чека избављење, Кинезима не значи ништа” (стр. 118). Кинези су, истиче аутор, одлучили да потраже смисао свог постојања у *обичном жи-воићу* онаквом какав он по себи и у себи јесте. У том контексту су две ствари битне. Прва је породица и породични односи, а друга се тиче хармоничних односа у друштву. Другим речима, у темељу конфуцијанске слике света стоји преданост животу, и то животу са свим његовим лепим и ружним странама, тј. *окренућоси ка овоземаљском*.

Поглавље VI. *Ислам између дојме и збиље: фундамен-тализам и вехабизам, џихад и тероризам*, чији је писац Ми-рољуб Јевтић, политиколог религије, отвара питање основне суштине исламске религије? Према аутору, суштина ислама излази на то да је то велика објављена, монотеистичка религија, као и хришћанство и јудаизам, и да је у догматском смислу налик овим двама религијама, али много *сличнија* јудаизму него хришћанству, јер „ислам без исламске државе није могућ” и „ту нема никакве дилеме”. Проблем у односу између муслимана и немуслиманских заједница јесте у томе што се исламско спасење остварује кроз стварање исламског правног поретка, који по дефиницији представља уки-

дање претходног. Исламска догма је врло јасна и врло прецизна.¹⁰

Како је то једна битно социјална и политичка религија, она је устројена као врло озбиљна заједница, и врло дисциплиновано испуњава задатке које пред њу постављају верски оци. Одговарајући на питање какав је однос између *михага* и *раша*, Јевтић вели: „Сваки рат у исламу да би био дозвољен и да би муслимани у њему узели учешћа, мора бити цихад. Али сваки цихад није рат. Значи када говорите о рату који води исламска земља, било која, сасвим слободно тај рат можете превести као свети рат и као цихад. Али морате знати да сваки цихад није рат, да је цихад много шири појам од рата (153)“.

Поглавље о исламу представља концизно и недвосмислено упутство за овладавање основним знањима о бити исламске религије, *ујоредиво* са одговарајућим деловима у већини актуелних приручника о светским религијама.

Поглавље VII. *Пројесџанџизација Србије: случај Лесковца и јужне Србије*; студија истраживача Драгана Годоровића, саставни је део докторске радње о распрострањању протестантских деноминација југоистоком Републике, и то првенствено међу ромским живљем. Ако се улазак најмлађег крила хришћанства на ове просторе догодио поодавно, још поткрај друге половине 19. века – о чему нас докторанд Тодоровић и превише исцрпно упознаје – *ијреверавање Рома*, вероисповедно традиционалних православаца и муслимана, у новопротестантизам јесте свежа и горљива појава, датира скраја прошлог столећа. И то толико узбудљив и да-

¹⁰ О њој опширније у књизи Дарка Танасковића (2008) *Ислам: дојма и живоји*.

лекосежан процес, да се одсечно тврди како нема ургентнијег посла за социологе религије од његовог снимања, описивања, анализе и пројекције (Ђорђевић, 2010).

Стручњаци и лаици, изненађени размером преобраћивања, питају се зашто су Роми у толиком броју нагрнули у такозване мале верске заједнице и очевидно постали, уз друге националне мањине, њихов *резервоар* запаћивања и ширења, опстанка и просперитета. Троструко обележени: уопште *друшћивено, еџисћеницијално* и – што је овде такође битно а често занемаривано – *џасћорално*, они су као „религиозни трагачи” душу дали да буду успешно подвргнути протестантском мисионарењу, час по час и прозелитизму: „Роми су позитивно одговарали на протестантске подстицаје због: 1. *срдачносћи* и *оџвореносћи* у контакту коју су према њима изражавали Срби верници, припадници малих верских заједница; 2. *џажње* која је посвећивана њиховим потребама, јер Роми јесу ‘народ потреба’; 3. *оџвора* које су добијали за своје потребе и изречене молитве и *ширења* приче о томе међу најближим познаницима (исцељења, оздрављења, чуда) (стр. 173).”

Кренули они као пакет-верници, проницљив изричај једне Ромкиње, па се развили у искрене, теолошки убеђене вернике или се вратили тамо одакле су пошли, у позадини протестантизације Рома сплет је сложених разлога – социјално-економских, богословских, културних и политичких – које треба сталожено и скрупулотно проучити.¹¹

Поглавље VIII. Јединсћиво свих хришћана: римокатоличансћиво, дијалоџ и екуменизам, аутора msgr. др Андрија

¹¹ О таквом покушају видети у студији Магдалене Славкове (2007) *Цџансћије еванџелисћи б Бџларија*.

Копиловић, богослова, упућује на развој екуменизма од II. Ватиканског сабора до папе Јована Павла II, ближе се бавећи дOMETИМА понтификата папе Павла VI. Редом се обрађују четири теме: „Екуменизам и Други ватикански сабор”, „Екуменско деловање папе Павла VI”, „Значајни сусрети на пољу екуменизма” и „Развој свјетске молитвене осмине за јединство кршћана”. Анализа је веома документована и спроведена од стране личности која је без даљњег *водећи њрактични екуменисти* међу балканским римокатолицима.

У првој теми се потенцира главно усмерење Другог ватиканског концила – *сједињење хришћана*. Тако су главни документи, попут конституције *Lumen gentium*, у целини и неким тачкама посебице, кључне полуге и круна екуменизма, а директни екуменски документи Концила, сада већ славни, јесу *Декрет о екуменизму* и *Декрет о источним католичким Црквама* (Jedin, 1980).

У другој теми писац подсећа на гласовито упозорење папе Павле VI да „глас Сабора не сме прећи у архив и постати гласом прошлости”. Тај заиста *екуменски њаја* опомиње месне Цркве како је важно да оне постану свесне својих властитих екуменских задатака и својих екуменских одговорности: „Ми опомињемо из свега срца нашу браћу и синове да пораде на томе како би рад за кршћанско јединство постао битни саставни дио и живота партикуларних Цркава (стр. 186).” Затим се спомињу значајни сусрети на пољу екуменизма, поглавито повесни сусрет Павла VI с патријархом Атенагором I у Јерусалиму, 6. јануара 1964).

У последњој теми се представља развој *Светске молитвене Осмине за јединство хришћана* (у оквиру Католичке цркве од 1908. моли се у Осмини за јединство). Богослов Копиловић сматра да у другој половини 20. века односе Ри-

мокатоличке цркве и четрнаест Православних аутокефалних и аутономних цркава карактеришу два раздобља: „Могли бисмо рећи ‘вријеме препознавања’ до 1979. године, када је службено основана Мјешовита комисија и вријеме ‘дијалога љубави’. Прво раздобље карактеризирају размјене писама, ходочашћа, сусрета. Друго је вријеме још озбиљнијег теолошког рада, чији су плодови заиста важни документи који су код нас премало реципирани како на једној тако и на другој страни (стр. 191)”. Да, све је то тако, али читаоци треба да знају да Римокатоличка црква још није, *и да ли ће икада бити*, службена чланица Светског савета цркава и Европске конференције цркава.¹²

Поглавље IX. *Како се верујући људи организују: од кул-та до цркве*; проучаваоца Драгољуба Б. Ђорђевића, несумњиво ауторитета у тој интригантној области социологије религије, за коју су, што је даје на тежини, чак прекомерно заинтересовани многи субјекти на *јавној сцени*: политичари и журналисти, ђаци и наставници, учени и нешколовани људи, свештеници и проповедници, искрено религиозни, религијски равнодушни и неверници...

Већ показавши у претходним књигама (1998, 2003), овде делимице поновивши, ствар са религијским устројством излази на то да се људи могу, што и чине, организовати у верске заједнице четири типа, у *култи*, *секти*, *деноминацију* и *цркву*. Икоје верско тело има унутрашњу потребу да расте и шири се, чврсто институционализује према максими: „*Сваки би култ да буде, секта, а ова преко деноминације црква*. “У стварности – историја нуди примере – некој за-

¹² О поимању и стању екуменизма у православних прочитати у књизи *Православље и екуменизам* (Ђаковац, 2005).

једници то успе, друга застане и не мрдне од почетне позиције, трећа доживи процват и врхунац, па онда копни, склизне у деграданс и нестане.

У темељ типологизације и динамике верског организовања уграђени су социолошки параметри усложњавања – број верника, сакралних објеката, бројности јерархије, број мирјана, образовних институција, наставника и професора, теоријоријална распрострањеност, обим издавачке делатности, професионалне делатности, мисионарске активности, величина економске структуре и квалитет и квантитет еха. Једва да би се који од њих допао православном или католичком теологу, јер богословље кадикад иде насупрот збиље, макар и штетило религијској структури коју представља и тумачи.

Најактуелнији су такозвани нови религиозни покрети – нове секте и култови – првотно изникли у САД педесетих година, а онда од 60-их бујају диљем земљиног шара. О њима постоји непрегледна литература – Bischofberger, 1986; Nikić, 1997; Hunt, 2004...¹³ – у којој се непрестано распреда да ли су погубни по друштво, локалну заједницу, фамилије и појединце, јер, наводно, примењују brainwash, манипулатори су, деструктивни и тоталитарни, или је све то масло традиционалних деноминација и цркви суочених са забрињавајућим осипањем пастве. Социолог Ђорђевић заузима вредносно-неутралну позицију и залаже се за истраживање сваког случаја понаособ.

Поглавље X. *Вера у постмодерном и постсекуларном свету*; расправа Радована Биговића, богослова и филозофа,

¹³ Истовремено најновији и најисцрпнији њихов преглед имамо у Оксфордском приручнику нових религиозних покрета (Lewis, 2008).

упозорава на чињеницу да су данас многе речи превредноване и izgubile смисао, а међу њима је и *јојам вере*.

Поставља се питања: зашто поруке о вери нису *уверљиве*, него су чак досадне? Зашто људи хришћанску веру данас своде на обичну људску веру? И теолог одмах даје одговоре: У „постхришћанској епохи”, за „постмодерног човека”, вера је постала за „добронамерне” скуп добрих начела; за „моралне” скуп моралних прописа; за „побожне” вршење религиозних ритуала; за „патриоте” део националне традиције; за „модернисте” симбол конзерватизма; за „научнике” симбол мрака и незнања; за „трговце” духовна добит; за „тужне” утеха. Веровати значи прихватање неких начела, ставова, истина, вредности, без испитивања, доказивања и проверавања. Веру људи често разумевају као „увереност”, „уверење”, „убеђење”. Бити верник значи бити уверени присталица неког учења, доктрине, идеологије. Веровати подразумева прихватити неко учење, космологију без логичких и емпиријских доказа. За неке веровати у Бога значи веровати у Бога као идола који благосиља и штити њихову моћ и власништво. За „услужне” и псеудоинтелектуалце веровати значи прихватити а не разумети (стр. 227–228).

Целокупна дискусија шанси вере у постмодерном и постсекуларном свету наставља се на гласовит *дијалоі* Жиргена Хабермаса и Јозефа Рацингера (2006).

Професор Биговић, придружујући се ниски социолога религије који су далеко пре њега радили на изради *ишиологије (не)религиозности* – Есад Ћимић, Штефица Бахтијаревић, Срђан Врцан, Драгомир Пантић, Драгољуб Б. Ђорђевић... – даје лични печат и сматра да код нас и у екумени преовладавају следећи типови верника: утилитарни, интелектуални, морални, социјалн-активистички, национални,

естетски, аскетско-духовни и православни тип истовремено истичући њихова главна обележја.

~

Завршавајући уводно обраћање читаоцима и захваљујући цењеним рецензентима – академику Ивану Цвитковићу, редовном професору *социологије религије* на Факултету политичких наука у Сарајеву (БиХ), Зорици Кубурић, редовној професорки *социологије религије* Филозофског факултета у Новом Саду, и Весни Трифуновић, доценткињи за *социологију образовања* Педагошког факултета (Јагодина) Универзитета у Крагујевцу – јер су наше штиво високо оценили и сврстали га у тематски зборник „водећег националног значаја”, потцртавамо да се обогаћивање књижевности о религијама света не исцрпљује понуђеном књигом *Религије у свету*: следеће године, такође после трибинског програма у Лесковачком културном центру, појавиће се издање *Религијска култура*. И ту краја неће бити.

Литература

- Баркер, Ајлин 2004. *Нови религиозни покрети: ирачкичан увод*. Ниш: Зограф.
- Bertrong, Džon 2009. Mudraci i besmrtnici: kineske religije. U *Religije sveta* uredio K. Patridž, str. 394–403. Beograd: Mladinska knjiga.
- Bischofberger, Otto 1986. *Novi religiozni pokreti*. Đakovo: Biskupski ordinarijat.
- Велимировић, Николај 1996. *Изабрана дела*, књ. 2. Ваљево: Глас Цркве.
- Димитријевић, Владимир (прир.) 1997. *Стаклене очи Индије: ирваславље и духовности далеке истока*. Цетиње: Светигора.

- Ђаковац, Александар (прир.) 2005. *Православље и екуменизам*. Београд: Хришћански културни центар.
- Ђорђевић, Драгољуб Б. (прир.) 2001. *Православље између неба и земље*. Ниш: Градина
- _____ (прир.) 1994. *Повраћајак свејој?* Ниш: Градина, ЈУНИР.
- _____ (прир.) 1997. *Искушења атеизма*. Ниш: Градина, ЈУНИР.
- _____ 1998. *Секте и култови: пророци „Нове истине” – ишта треба да знамо о новим религиозним покретима?* Ниш: ЈУНИР, Отворени клуб.
- _____ 2003. *Секте и култови*. Београд: Жељко Албуљ.
- _____ (ed) 2005. *Roma Religious Culture*. Niš: YSSSR, YURom center and Punta.
- _____ (прир.) 2007. *Муке са светим*. Ниш: Нишки културни центар.
- _____ 2010. *На коњу са лавицом у бисама: увод у ромолошке студије*. Н. Сад, Ниш: Прометеј, МФ.
- Ђорђевић, Драгољуб Б. и Милош Јовановић (прир.) 2010. *Моћност и домети социјалног учења православља и православне цркве*. Београд: Фондација Конрад Аденауер, ЈУНИР.
- Елијаде, Мирча и Јован П. Кулиано 1996. *Водич кроз светске религије*. Београд: Народна књига, Алфа.
- Jedin, Hubert 1980. *Crkveni sabori: kratka povijest*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- King, Ana S. 2009. Verovanja. U *Religije sveta*, uredio K. Patridž, str. 146–152. Beograd: Mladinska knjiga.
- Krim, Kit (g. urednik) 1990. *Enciklopedija živih religija*. Beograd: Nolit.
- Lewis, James R. (ed) 2008. *The Oxford Handbook of New Religious Movements*. Oxford: Oxford University Press.
- Линг, Тревор 1990. *Историја религије истока и зајуга*. Београд: СКЗ.
- Nikić, Mijo (prir.) 1997. *Novi religiozni pokreti*. Zagreb: FF Družbe Isusove.
- Ozimić, N. i dr. 2011. *Knjiga o Konstantinu*. Niš: Medivest.

- Partridž, Kristofer (ur.) 2009. *Religije sveta*. Beograd: Mladinska knjiga.
- Religije svijeta* 1987. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, Kršćanska sadašnjost.
- Renan, Ernest 1991. *Život Isusov*. Beograd: Dereta.
- Славкова, Магдалена 2007. *Циїаниїе еванїелїсїи б Бълїарїя*. София: Парадигма.
- Smith, Huston 2010. *Svjetske religije*. Zagreb: Znanje.
- Танасковић, Дарко 2008. *Ислам: доїма и живоїи*. Београд: СКЗ.
- Хабермас, Јирген и Јозеф Рацингер 2006. *Дијалекїишка секуларїзацїје*. Београд: Досїје.
- Навїзовић, Реїид и др. 2008. *Uvod u religije svijeta*. Sarajevo: Transkulturalna psihosocijalna obrazovna fondacija, Univerzitet u Zenici, Univerzitet u Banja Luci.
- Hunt, Stephen J. 2004. *Alternative Religions: A Sociological Introduction*. Aldershot: Ashgate.
- Свитковић, Иван 2002. *Religije suvremenog svijeta*. Sarajevo: DES.
- _____ 2009. *Речник релиїїјских їоїмова*. Нови Сад: Прометеј.
- Џемс, Е. О. 1978. *Уїоредна релиїїја*. Београд: Матица српска.
- Šušnjić, Đuro 1998. *Religija, I i II*. Beograd: Čigoja štampa.

Горан Арсић

ХИНДУИЗАМ И САВРЕМЕНА ИНДИЈА

Поштовање, поштовани људи!

Недавно, кад је професор Драгољуб Б. Ђорђевић звао да дођем овде, био сам збуњен двоструко, али лепо. Осећао сам чуђење и дивљење због сазнања да неко у ово време ради циклус оваквих предавања. Стварно је то за дивљење и поштовање! Ко ме је сада стало да заиста дубље и искрено проучава разне религије и духове? Ретко коме. То је било једно чуђење и дивљење, а друго је било у вези са професором Душаном Пајином. Професор од кога сам много научио, а и дан-данас учим, предлаже да дођем уместо њега?! Благодарим свима на указаном поверењу.

Многи људи покушавали су да дефинишу хиндуизам. Сâм наслов вечерашњег предавања, који су организатори одредили, врло је тежак јер се, у суштини, састоји из две целине: хиндуизам и савремена Индија. Тешко је укратко говорити било о хиндуизму, било о савременој Индији, јер је много, много богато. Шта човек прво да каже, с које стране да приђе посматраноме а да нешто не изоставим, а опет нешто не пренагласи? Огромни су распони, велике крајности међусобно парадоксалне и супротстављене. Покушао бих, на основу онога што ми је било доступно код нас, да о овој теми говорим у виду једног приближавања Индији, једног сусрета са Индијом кроз језик (који је *слика сѿварно-сѿи иреко које нам се Исѿина оѿкрива*), кроз религију, уметност, науку, обичаје – тачније кроз живот и то, наравно, с тачке посматрача.

Један од најлепших савета у санскриту (*санскрӣ, сам-скрӣта* значи: *завршен, сачињен, још*ов за *ујошребу*) је да будемо на одговарајућем растојању од нечега што гледамо и о чему размишљамо, да будемо у равнотежном положају (*самадхи*). Професор Радмило Стојановић у *Санскрӣској чиӣанци* каже: *Положај њосмаӣрача у односу на њредмеӣ који њосмаӣра, да би ња саӣледао у целини и да би му уочио суӣшину, условљен је равнотешним њоложајем*. Ова мисао само се надовезује на старо санскритско правило: *Нео̄раничена је, доис̄та, наука о језику, а њако краӣак боравак на земљи и бројне њрејреке. Суӣшину заӣо њреба узетӣ, одба-цивиши с̄оредно, као ш̄ио лабуд млеко издваја из воде*. То је савет људима кад почну да проучавају санскрит – древни, пребогати санскрит који никада није био само средство комуникације, већ темељ мишљења, моћ спознаје, искуство и висина умних домета. Све се види кроз језик, само ако човек хоће да види... Енглези, и то учени, били су запањени када су открили санскрит. Упоређивали су га са латинским и грчким језиком и рекли да је санскрит много богатији на свим нивоима. Када су почели да проучавају књижевност, дошли су до тога да је постојала древна ведска религија, древна култура, да је постојао Мохенџо Даро – град у долини Инда из 2600. године пре Христа са 35000 становника који је напросто збрисан са лица земље у необјашњеној катастрофи о чему се пева и у једном делу *Махабхаратӣе*...

Дакле, много је важно, кад кажемо Индија, да будемо јасни на коју Индију мислимо. Кад кажемо, рецимо, Буда: на каквог Буду мислимо? Заиста, потребна је велика опрезност да бисмо избегли једностраности у приступу. Потребно је једно мирно приближавање, с поштовањем и искрено, и посматрање Индије као целине. Јер ако се било који део издво-

ји из те целине, онда он буде опасан. Онда то буде нека деструктивна прича у виду секте, или неке лажне духовности. Индија је препуна тога, многих таквих лажних гуруа и превараната има у Европи и Америци. Но, нас сада занима зашто је, на пример, владика Платон Атанацковић крајем 19. века са одушевљењем писао о сродности између санскрита и српског језика: *Не мора ли се заиста човек дивити толикому језика нашега са санскритским сродству?* Зашто се владика Николај Велимировић онолико дуго бавио Индијом?! У *Индијским писмима*, он каже: *Ми Срби смо један гео велике Индије. Судба нас је одвојила од Индије још пре Христова рођења и упутила преко Европе и преко Азије на Балкан. Но, одвојени физички, ми се никад нисмо одвојили духовно од своје прајаснојбине Индије. Санскритске речи, ња обичаји, мистика, леџенде, пословице, народне бајалице, фантастичне приче о људима који се у змије и друге животиње претварају – све је то код нас Срба сачувано у несравњено већој мери него код осталих индоевропских народа.* Зашто је владика Данило Крстић, диван човек који је такође много добро знао и разумевао Индију, учио санскрит код професора Радмила Стојановића?! Зашто су такви духови, такве ретке појаве у овом народу и у свету, толико много волели и поштовали Индију?! Ако је ико говорио о нашој сродности са Индијом, говорили су они и то на свим нивоима.

Мене је, рекао бих ирационално, Индија занимала од петесте године живота. Током неколико деценија проучавање, откривају се невероватни слојеви, огромна богатства сродности, па је онда лакше једно дубље проучавање јер је много речи, много обичаја, много изрека сродно. Кроз средњовековну књижевност код нас, постоје бројни текстови о Индији. Млади Растко Немањић је пре одласка у Хиландар читао

Јосифиво и Варлаамово жиџије. То *Јоасаф* је преко Ирана христијанизована верзија *Богхисаџиве* – Буде. Како је то занимљиво: принц је био Растко, принц је био и Буда, и обојица остављају све. Ето и ту, чак и на том нивоу нека сродност. А онда касније кроз, рецимо, фреске. Имате у Хиландару, а пре тога у манастиру Матејче у Македонији, представљање Свете Тројице као *Тримурџија* индијског. Тако се то и зове у историји уметности *Тримурџи* – санскритска реч.

Тешко је да се сада схвати да су се и Стари Грци и Арапи приближавали Индији на разне начине о чему, наравно, постоје бројни записи још пре Христа. О тим сусретима, о жељама и плановима да до тога дође писали су историчари, мудраци, многи људи... Претеривало се, наравно, и фантастичној земљи Индији штошта приписивало. Код нас се то огледало у народној поезији као *џроклеџа Индија*, али и кроз израз: *О, Мајко Индијо!* или *О, Земљо Индијо!* што се и дан-данас чује. Откуд то код нас? Шта ће то обичном човеку који не проучава Индију ни на који начин?

Много таквих речи нас подстакне да некако видимо каква нам је то *Мајка Индија*. И Индијци сами себе не зову Индијцима. *Хинди*, *Хиндуизам* је реч коју су Иранци, њихова браћа, на основу реке Синдху, погрешно изговорили и отуда имамо *Хинд*. Индијци себе зову *Бхаратџ*, Индија је *Бхаратџ*, *Бхаратџ-Маџа* је *Мајка Индија*. Чудесно је мноштво стихова: *Веде*, *Уџанишаде*, *Пуране*... Еп *Махабхаратџа* (*Велика Индија* или *Велики сџев династџије Бхаратџа*) осим што је једно од највећих књижевних достигнућа човечанства, има велику верску и философску важност у Индији, а поготово *Бхаџавад Гиџа* чије једно од поглавља представља централни свети текст хиндуизма. *Махабхаратџа*, други по величини еп на свету, има 107.000 октаметричких куплета